

KOTIMAISEN KIRJALLISUUDEN TARKASTELUA GRANSKNING AV INHEMSKA LITTERATUR

OLAVI BORG: *Suomen puolueet ja puolueohjelmat 1880—1964. Poliittikan tutkimuksia* 7. WSOY. Porvoo 1965. Liitteinen 424 sivua.

Valtio-opillisen tutkimuksen merkityksen voidaan lyhyesti sanoa riipuvan seuraavista neljästä seikasta: 1) onko esitetyillä tutkimustuloksilla ja tehdyillä havainnoilla voitu todentaa samalla tai aikaisemmin esitettyjä hypoteeseja ja saada esille uutta tietoa poliittisessa elämässä ilmenevistä säännönmukaisuuksista, 2) onko tutkimuksessa tuotu esille uusia oletuksia ja tutkimusongelmia, 3) onko sen avulla osoitettu jonkin uuden tutkimusmenetelmän käyttökelpoisuus ja 4) onko tutkimuksen avulla koottu tosiasia-aineistoa, jota voidaan käyttää hyväksi myös toisten tutkimusten perusmateriaalina, tai saatu talletetuksi ja pelastetuksi häviämistä arvokasta dokumenttiaineistoa. Tunnetuimmat esimerkit viimeksi mainitusta tapauksesta löytyvät aatehistoriasta, varsinkin antiikin ja keski-ajan ajattelijoiden tuotannosta, jonka välityksellä tiedetään paljon myös heitä edeltäneiden filosofien poliittisista käsityksistä. Useiden vuosikymmenien tai -satojen takaisia ilmiöitä tutkittaessa on nykyäänkin mahdollista saada esille tuntematonta tai kadoksissa ollutta dokumenttiaineistoa. Yhteiskuntatieteiden alalla perusmateriaalin saaminen yleiseen käyttöön on kuitenkin toistaiseksi jäänyt pikemminkin poikkeukseksi kuin ollut sääntönä, ja vielä etäämpänä ollaan aineistojen suunnitelmallisesta tallettamisesta.

Valtiot. tohtori *Olavi Borg* on aikaisemmin menestyksellisesti osoittanut sisältöanalyysin käyttökelpoisuuden puolueiden tavoitteiden ja menettelytapojen tutkimuksessa (ks. »Suomen puolueideologiat», WSOY, Porvoo 1964), ja hänen juuri ilmestynyt teoksensa »Suomen puolueet ja puolueohjelmat 1880—1964» on puolestaan hyvänä osoituksena dokumenttiaineiston julkaisemisen hyödyllisyydestä ja tällä alalla ilmenevistä mahdollisuuksista. Laatiessaan väitöskirjaansa vuonna 1961 voimassaolleiden puolueohjelmien sisällöstä hän kiinnostui myös puoluehistoriaan, mutta joutui koettaessaan saada käsiinsä puolueittemme varhaisemmatkin periaate- ja toimintaohjelmat kouriintuntuvasti toteamaan, miten hajallaan ja järjestämättömänä puolueiden ohjelmakirjallisuus oli. Puolue-elämämme haparoina alkuaikoina ja niitä seuranneissa murrosvaiheissa monet ohjelmadokumentit olivat joutuneet hukkateille, toiset taas vaivoin löytyivät esim. suurelta osalta järjestämättömistä puoluearkistoista. Joidenkin osalta — kuten nuorsuomalaisen puolueen ensimmäisen ohjelman vuodelta 1894

— oli tyydyttävä sanomalehdissä julkaistuihin teksteihin, ja monia pienten puolueiden ohjelmia (esim. kansanpuolueen ohjelmaa vuodelta 1917) ei löytynyt lainkaan. Pääasiassa aikaisemman tutkimuksen sivutuotteena syntynyt vuosina 1880—1964 hyväksytyjen puolueohjelmien kokoelma onkin jo sellaisenaan julkaisemisen arvoinen ja esimerkkinä tutkijoille tarjoutuvista mahdollisuuksista palvelua politiikan tai historian tutkimuksen vastaisia tarpeita. Borg on sitä paitsi tähännyt vielä pitemmälle kuin ohjelmien tallettamiseen, ei vain tavanomaisen »käsikirjan» luomiseen vaan samalla kansalaisten valistamiseen puolueittemme johtavista periaatteista ja tavoitteista.

Jo pintapuolisesta perehtymisestä julkaistuihin ohjelmiin saa vaikutelman, että ei vain poliitikoille ja politiikan tai uusimman ajan historian tutkijoille vaan politiikasta kiinnostuneelle lukijakunnalle yleensäkin puolueohjelmien julkaiseminen on antanut entistä luotettavamman perustan puolueiden tavoitteista käytävää keskustelua varten. Ohjelmien tarkastelu välittömästi ja täydellisinä kokonaisuuksina eikä vain valikoitujen lainausten tai poimintojen pohjalta saattaa tuoda ne aivan uudessa valossa esille ja johtaa piintyneiden perinteellisten käsitysten tarkistamiseenkin. Periaateohjelmat ja niiden syntyhistoriat esitetään objektiivisesti, mutta luonteeltaan ja rakenteeltaan toisistaan poikkeavien ohjelmien rinnakkain valokeilaan asettaminen saattaa herättää närkästystäkin. Tällaisenaan teos on joka tapauksessa omiaan muistuttamaan puolueiden johtoa, aktiiveja ja äänestäjäkuntaa tehdyistä päätöksistä ja annetuista lupauksista, jotka helposti unohtuisivat tomuttumaan puolueiden omiin arkistoihin.

Helpottaakseen ohjelmadokumenttien ymmärtämistä tekijä on johdannossa selvittänyt yleisiä periaatteita, joita puolueet ovat ohjelmia laatiesaan noudattaneet. Ohjelmien luonne, sisältö ja rakenne (esim. niissä korostetut tai vältetyt aiheet) sekä monet niiden laatimiseen liittyneet tekijät (ohjelman valmisteluvaiheessa vallinneet yleiset käsitykset ja tällöin esitetyt vaatimukset yms.) ovat piirteitä, joihin ohjelmia analysoivan tulisi kiinnittää huomiota saadakseen realistisen kuvan kunkin puolueen luonteesta ja tavoitteista. Näiden yleisten periaatteiden lisäksi teoksessa on tarkasteltu myös yksityisten puolueiden ja niiden ohjelmien syntyhistoriaa ja kehitystä. Kronologista järjestystä johdonmukaisesti seuraten on kunkin ohjelman taustaksi esitetyillä katkelmilla luotu puolueolojen kehityksestä yleiskuva, jonka avulla tavallisellakin lukijalla on mahdollisuus saada enemmän irti ohjelmadokumenteista.

Hyvin rajoitetusti tekijä sitä vastoin tarjoaa valmiiksi analysoitua tietoutta ohjelmien sisällöstä, jota hänellä väitöskirjansa perusteella olisi varsinkin uudemmissa ohjelmista ollut runsaasti käytettävissään, ja antaa sen sijaan ohjelmien »puhua itse puolestaan», kuten hän johdannossa toteaa. Helposti herää kuitenkin kysymys, riittääkö annettu »ohjaus»,

jos tälle tielle kerran on lähdetty. Toisaalta yhtenäisyyden saavuttamiseksi, toisaalta monien sellaisten puolueohjelmiin kätkeytyvien mielenkiintoisten piirteiden korostamiseksi, joita tekijä on aikaisemmin tuonut esille, joutuu varsinkin toisen maailmansodan jälkeistä aikaa kuvaavasta osasta kaipaamaan yhtä yksityiskohtaista selvitystä ohjelmien syntyvaiheista ja niiden sisällössä havaittavista muutoksista kuin teoksen uutta aineistoa sisältävissä alkuosissa (ylimalkainen viittaus väitöskirjaan ilman sivunumeroa ei tätä tasapainottomuutta eliminoi, eikä lukijaakaan toisaalta voitane velvoittaa seuraamaan kahta teosta rinnakkain!).

Teosta yksityiskohtaisesti tieteelliseltä kannalta tarkasteltaessa on päähuomio kiinnitettävä juuri tähän tutkimusluontoiseen taustaosaan, josta myöhemmänä esitetään joitakin havaintoja. Itse ohjelmakokoelma on kiinnittävästi ajan tasalla, sillä mukana on viimeisinkin, vasta kesällä 1964 hyväksytty ruotsalaisen kansanpuolueen uusi ohjelma samoin kuin vuodelta 1962 oleva maalaisliiton ohjelma, joista molemmista näkyy selvästi siirtyminen yleisvaltakunnallisille linjoille aikaisemman rajoitettuun kansanosaan vetoamisen sijasta. Vanhoista ohjelmista ovat poikkeuksellisen mielenkiintoisia sellaiset jo tyypillisellä kieliasullaan oman aikansa tunnelmaa henkivät ohjelmadokumentit kuin liberaalisen puolueen suomeksikin julkaistu maamme ensimmäinen yhtenäinen puolueohjelma vuodelta 1880 ja ruotsalaisen kansanpuolueen ohjelma vuodelta 1906 (suomalaisen puolueen toimesta samana vuonna suomennetussa asussa). Radikaalisuus on ominaista kommunistisen puolueen ja Suomessa julkisesti samoja aatteita ajaneen sosialistisen työväenpuolueen ensimmäisille ohjelmille, joita teoksessa voidaan verrata kommunistisen puolueen ja SKDL:n nykyohjelmiin. Yllättävää on todeta kommunisteja rinnastetun »huliganismiin ja muuhun rikollisuuteen» 1930-luvun alussa oikeiston ulkopuolellakin.

Julkaistavaksi otettujen ohjelmien valinta — samoin kuin teoksen kokonaisuudenkin hahmottelu — on epäilemättä ollut epäkiitollinen tehtävä aineiston runsauden vuoksi. Pyrkimys lyhyeen esitykseen on ilmeisesti aiheuttanut sen että Borg lupaa enemmän kuin on loppujen lopuksi saanut teokseen mahtumaan. Siinä on ymmärrettävästi ollut rajoituttava puolueiden yleisluontoisiin periaateohjelmiin, mutta sisällöstä havaitsee ainakin kolme poikkeusta tästä julkilausutusta tarkoituksesta. Mukaan ei ensiksikään ole otettu kaikkien pienten puolueiden, ei edes kaikkien eduskunnassa esiintyneiden puolueiden ohjelmia. Pientalonpojat ja vapaamieliset ovat saaneet ohjelmansa mukaan, mutta eivät esim. kristillinen työväenliitto, kansanpuolue (1917—1918) ja pienviljelijäin puolue, joiden kaikkien ohjelmia ei liene säilynytkään. Sitä paitsi on toisen maailmansodan jälkeiseltä ajalta säännöllisesti otettu mukaan vain kunkin puolueen ensimmäinen ohjelma sekä vuonna 1964 voimassa ollut ohjelma. Tämä aiheuttaa sen, että varsinkaan kaikki maalaisliiton ja kokoomuksen

ohjelmat eivät ole dokumenttikokoelmassa mukana. Tämän lisäksi on todettava, että tekijän on joidenkin yleisohjelmien poikkeuksellisen suppeuden vuoksi ollut otettava tarkasteltavaksi myös puolueiden yleisiä toimintaperiaatteita täydentäviä tai muuttavia erillisohjelmia, esim. useita sosiaalidemokraattisen puolueen toimintaohjelmia vuodelta 1930. Joidenkin laajojen ohjelmien aitous on toisaalta saattanut kärsiä siitä, että ne — varsinkin kokoomuksen ohjelmat — on ollut pelkistettävä ainoastaan ponsiosat käsittäviksi.

Jo tämä puolueohjelmien eripituisuus tekee yleiskuvan epäyhtenäiseksi eikä anna eri puolueista yhtä täsmällistä käsitystä. Mutta myöskään yksityiskohtia myöten noudatettu kronologinen esitystapa ei vaikuta onnistuneelta vaan johtaa siihen, että kuvaus pirstoutuu pahasti, kun esim. nykyisten puolueohjelmien esittelyssä joudutaan hyppimään puolueasteikon laidalta toiselle, sen sijaan että esim. vasemmistopuolueet käsiteltäisiin peräkkäin. Kronologisuus onkin samasta ajanjaksosta puheen ollen aivan toisarvoinen seikka, vaikka puolueohjelmien iässä olisikin eroa lähes 15 vuotta kuten on vanhimman ja uusimman ohjelman välillä tällä hetkellä.

Yhtenäisen kokonaiskuvan syntymistä teoksesta vaikeuttaa sekin, etteivät ohjelmat ja niiden syntyvaiheita selostavat johdattelevat tekstiosat — ilmeisesti osaksi tilanpuutteesta johtuen — ovat tulleet johdonmukaisesti porrastetuilla väliotsikoilla tms. toisistaan selvästi erotetuiksi. Kokoomuspuolueen vaaliohjelmissa vuosilta 1933—1939 havaitsee rinnastettaviksi tarkoitettujen otsikkojen erilaisuuden johtavan jopa erehdyttävään käsitykseen ohjelman koko sisällöstä. Tämäntapaisessa yhdistelmäteoksessa olisi ilmeisesti kannattanut harkita dokumenttien erottamista muusta tekstistä esim. kaksipalstaisen esityksen avulla. Myöskään teoksen jakoa päälukuihin ei ole toteutettu täysin johdonmukaisesti. Borgin omaksuma ratkaisu käsitellä ohjelmia ja puolueiden kehitystä ajanjaksottain on tietenkin paras mahdollinen, mutta erityisesti luvut »Itsenäistyminen ja sisäinen murros» sekä »Itsenäistymisestä toiseen maailmansotaan» näyttävät ulkonaisesti menevän päällekkäin. Todellisuudessa jälkimmäisen luvun käsittely alkaa kuitenkin vasta sosialistisen työväenpuolueen syntymisestä vuonna 1920. Teoksessa tulee selvästi esille myös yleinen vaikeus saada puoluetyyppin kehityksen mukainen jako kronologiseen jaksotteluun yhdistetyksi. Tämä näkyy siinä, että kahden ensimmäisen luvun — »Kieli-puolueiden aika» ja »Eduskuntauudistuksen aika» — rajalinjaksi esitetään milloin suurlakko (jonka mainitaan synnyttäneen kaksi uutta puoluetta!) tai eduskuntauudistus, milloin taas vuosisadan vaihde, siis aika, jona kielikysymys todella jo syrjäytyi ja työväenpuolue syntyi.

Puolueiden ja puolueohjelmien syntyä käsittelevissä osissa havaitsee joitakin niin ilmeisiä virheitä tai epäselviä sanontoja, että ne on aihetta

tuoda tässä yhteydessä esille. Kielipuolueiden aikaa käsitellessään Borg korostaa »nuorten» radikaalisuutta »vanhoihin» suomenmielisiin verrattuna 1880-luvulla juuri kielipolitiikassa, mutta vaikka samaan vastakkaisuuteen myöhemminkin viitataan edistys- ja kokoomuspuolueen muotoutumista käsiteltäessä, tämä ero ei tule selvästi näkyviin puolueohjelmissä eikä niiden esittelyissä. Todellisuudessa tämä vastakohta jäikin takalalle jo vuosisadan vaihteessa, ja tavallisesti nuorsuomalaisten todetaankin päinvastoin omaksuneen maltillisen kannan kielikysymyksessä jo 1890-luvulla ja vielä selvemmin tietenkään perustuslaillisen rintaman aikana. Suomalaisesta puolueesta puhuttaessa taas odottaisi jossakin yhteydessä selvää viittausta siihen, ettei sillä ennen syksyä 1906 ollut *lainkaan* puolueohjelmaa (Borg sen sijaan puhuu »uuden» ohjelman valmistelusta keväällä 1905). Ilmeisesti ei voida myöskään kovin painokkaasti puhua »lentävän lähdön» ottamisesta eduskunnan uudistuksen varalta tässä kohden, koska *Hermansonin* komiteakin asetettiin vasta valtiopäiväkutsun esittämisen jälkeen 4. 12. 1905 (eikä 3. 5. 1905 kuten Borg mainitsee), ts. vasta 8 kk:n kuluttua toimikunnan asettamisesta puolueen ohjelmaa valmistelemaan. Sellainen yksityisiseikka kuin maalaisliiton nykyisen nimen käyttöönotto tulee niinkään virheellisesti ajoitetuksi. Tällä nimellä puolue tiettävästi on esiintynyt virallisesti vasta vuodesta 1917 lähtien eikä vuodesta 1914, jolloin hyväksytty uusi ohjelma sekä siihen vuosina 1916 ja 1917 hyväksytyt lisäykset on teokseen otettu vuonna 1918 painetusta kappaleesta. Tekijälle harvinainen horjahdus arvosidonnaisten käsitteiden käyttöön, mistä vapautumista hän johdannossa pitää puolueohjelmien kriittisen analysoinnin yhtenä edellytyksenä, on sattunut hänen selostaessaan vuonna 1917 alkaneen poliittisen kehityksen päättymistä vuoden 1918 alussa »vapaussotaan» (pro sisällissotaan, kansalaissotaan).

Viimeisen luvun »Toisesta maailmansodasta 1960-luvulle» alussa Borg selvittelee toisen maailmansodan päättymisen aiheuttamia muutoksia puolueiden toimintamahdollisuuksiin ja niiden ohjelmiin. Tällaisina seurauksina hän mainitsee IKL:n poistumisen näyttämöltä sekä Suomen ulkopoliittisessa linjassa tapahtuneen muutoksen, joka sittemmin sai juridisesti-kin sitovan muodon. Vieläkin tärkeämmäksi lienee katsottava SKP:n ja SKDL:n ilmestyminen puolestaan tunnustetuiksi ja silloisen tilanteen korostetusti suosimiksi yrittäjiksi poliittisessa valtataistelussa. Puolueasteikon toisella laidalla taas tekee mieli ehdottaa käsitteellistä parannusta kansallisen kokoomuksen uudesta puolueohjelmasta esitettyyn tulokintaan. Tapahtuneiden muutosten joukossa tekijä mainitsee vapauden »positiivisen» puolen korostamisen ohjelmassa aikaisemmin yksipuolisesti esitetyn »negatiivisen» vapauden rinnalla. Tässä kohden olisi ilmeisestikin parempi puhua käsitteistä *aktiivinen* ja *passiivinen* vapaus, sillä kysymys on yksilön toiminnallisten edellytysten luomisesta tai

sen vastakohtana täydellisestä puuttumattomuudesta yksilön toimintaan, joista vaihtoehtoista kumpikaan ei ehdottomasti merkitse negatiivista suhtautumista yksilön vapauteen hänen omalta kannaltaan katsottuna. Koska käsitteellisen ja terminologisen selvyyden edistäminen on valtio-opissa tällä hetkellä tarpeellisempaa ja ajankohtaisempaa kuin monilla muilla tieteenaloilla, on aiheellista huomauttaa ohimennen myös viimeksi mainitun puolueen nimen käytössä esiintyvistä epäjohdonmukaisuudesta. 1920- ja 1930-luvun tilanteesta puheenollen teoksessa käytetään useimmiten, painoittaen jopa yksinomaankin nimitystä »kokoomus» (pro kokoomuspuolue), joka tuli puolueen viralliseksi nimeksi vasta vuonna 1951. Kyseenalaista on myös, voiko pientalonpoikien ohjelmassa havaittujen »oikeistorvarillisten» (!) ja sosialististen aineiden tarkoituksena sanoa olevan vaikuttaa nimenomaan maalaisliiton ja SKDL:n välillä horjuviin valitsijoihin.

Edellä esitetyt huomautukset ovat enimmäkseen yksityiskohtia koskevia, mutta niihin samoin kuin tekstin kieliasuunkin olisi tuotteliaan kirjoittajan toivonut ehtineen kiinnittää tämänlaatuisessa teoksessa riittävästi huomiota. Samalla ne useimmiten koskevat dokumenttiaineiston yleisrakennetta ja kehystä, joka tarkasteltavana olevassa teoksessa on silmin nähden joutunut kärsimään tilanpuute-nimisen peikon taustavaikutuksesta. Kun ottaa huomioon, että kysymys on ensisijaisesti käsikirjasta, ei teosta voi ulkoasultaan pitää helppokäyttöisenä. Kiitettävä pyrkimys taustaa ja sisältöviitteitä antavaan mutta samalla lyhyeen esitykseen — puolueohjelmien syntyyn ja kehitykseen on käytetty noin kuudesosa teoksen sivumäärästä — on kostautunut monien asioiden pitämisenä »itsestään selvinä» ja varsinkin toisen maailmansodan jälkeisen kehityksen niukkasanaisena selostamisena. Nykyohjelmien tausta olisi ajankohtaisuudellaan todella ansainnut ainakin samanlaisen käsittelyn kuin puolueiden varhaishistoria, vaikka sen onkin saanut sijansa jo kirjoittajan väitöskirjassa. Nimenomaan puolueohjelmien julkaisemisen yhteydessä olisi täydellisenkin puoluehistorian laatiminen ollut mielekkäintä ja helpointa. Nyt sen sijaan jää odottamaan tekijältä myöhemmässä vaiheessa vielä kolmatta puoluetutkimusta. Kuten hän itse sanoo esipuheessaan, nyt julkaistu dokumenttikokoelma on ilmeisesti vasta alkuna laajemmalle ohjelmakirjallisuuden kokoamiselle. Askelen eteenpäin vaatisi myös konkreettisten tulosten saaminen siitä, miten puolueiden julkituodut tavoitteet on käytännössä toteutettu. Erityisesti puolueohjelmien sisällön tutkimuksessa mutta myös poliittisen ohjelmakirjallisuuden kokoamisessa ja julkaisemisessa Olavi Borg on joka tapauksessa jo tässä vaiheessa suorittanut tienavauksen, jonka merkitys ei rajoittune kotimaisen tutkimuksen piiriin.

Martti Noponen